

Стојановић Љубивоје\*

Висока школа струковних студија за васпитаче  
„Михаило Палов“, Вршац

## Религијски национализам као искушење савременог свештенослужења

**Резиме:** Етнофилетизам (религијски национализам) јесте стварно искушење савременог свештенослужења, што не би требало разумети као порицање народности. Реч је о опасности колективног егоизма на несигурним темељима порекла и припадности, што битно успорава стварање боголике личности и заједнице. Такође, неопходно је разликовати црквену саборност од идеолошких или етничких удруживања. Само онда када успемо да се преобразимо самокритиком као подвигом тражења добрих решења моћи ћемо да покренемо стварни бољитак у свету. Тако можемо да постанемо ангажовани људи који показују разумевање и остварују јеванђелско усмерење да „већи служе мањима“ (Мт 20, 26–27).

**Кључне речи:** црквеност, народност, мисија, саборност, удруживање.

И рече Господ Авраму: Иди из земље своје и од рода својега и из дома оца својега у земљу коју ћу ти ја показати (...) у теби ће бити благословена сва племена на земљи (Пост 12, 1–3).

Ове старозаветне речи Божије, које су упућене „оцу вере“, праоцу Аврааму, недвосмислено сведоче да је сваки народ благословен и позван у заједницу љубави. Остаје нејасно зашто долази до нетрпељивости међу народима под окриљем вере? Није никакво претеривање ако кажемо да је историја преоптерећена сукобима због религијског национализма (етнофилетизма). Многи људи су преоптерећени пореклом и припадношћу. То је стање које је апостол Павле описао следећим речима: „Сви траже своје а не оно што је Христово“ (Фил 2, 21). Ако знамо да је и он сам успешно превазишао то стање „ревнитеља за отачка предања“ (Гал 1, 14) у коме је био пре него што је постао „сведок васкрсења“ (Дап 9, 1–30; Гал 1, 14–2, 1–10), онда нам је лакше да препознамо замке које сами себи постављамо опредељујући се за борбу за опстанак, уместо тражења стварног смисла постојања. Наравно, свако од нас припада неком народу и то није ни привилегија ни недостатак и зато нема места било каквој површној или једностраности. Потребно је доста просвећеног знања и трпељивости у промишљању и разумевању односа

\* agarije2013@gmail.com

једног народа са другим народима јер у супротном долази до стварања „идентитета отпора“, што увек доводи до „дрекe идентитета“ (Cvitković 2007, 67), тј. до међународних сукоба са несагледивим последицама. Због тога би било много смисленије читати историјске записе о сукобима међу народима са тежњом да се подстиче помирење а не да се продужавају сукоби из прошлости. Претходно је потребно убедити осветољубиве појединце и затворене групације да је смисленије промишљати одговорност према наследницима уместо што се „дуг према прецима“ намеће као обавеза. Сигурно је да ће све кренути у добром правцу помирења међу народима онда кад се догоди да се код већине актера догађања у први план стави одговорност, тако што ће се промишљати шта остављамо у наследство потомцима. То дубинско колективно самопревазилажење може да покрене само осмишљена и сигурна вера у човекову богодаровану вечност, која се изграђује у литургијској радости. Пут и начин реализације уместо предлаже митрополит Јован Зизиулас речима:

Евхаристија не представља повратак историје већ долазак есхатона. (...) Света Евхаристија сваки пут представља ново Оваплоћење, Распеће, Васкрсење и Вазнесење, (...) истовремено нови Долазак и Суд. Имамо, дакле, нове догађаје а да нисмо притом у сукобу са историјом. Према томе за нас постоји историјско трајање. Но, сад се уводи и димензија есхатона који ослобађа историју од њених ограничења (Зизиулас 2001, 132–133).

Због тога је важно и потребно стално осмишљавање стратегија помирења, у којима би требало да свештенослужитељи покажу трезвену прибраност и стварну добронамерност у свему и према свима. Посебно је важно питање унутрашње мисије у нашој помесној Српској Православној Цркви због небројених историјских терета којима смо сами себе натоварили и још увек то чинимо. Наравно, томе доприносе и многи око нас са којима делимо време и простор, али не и порекло и припадност. Управо због тога потребно је да покажемо много више одговорности уместо пасивног чекања да било ко покаже доброту пре и смисленије од нас. Као људи, литургијски просвећени, требало би да покажемо сигурност уверења без терета осветољубивости и злопамћења, што је могуће само онда када успемо да превазиђемо бесмислене страхове од других и другачијих. То би требало да буде искрено, јер „човеков ум и воља не могу се организовати у извештаченој средини. Снажни ум неће пристати да живи од лажних уступака и мртвих традиција“ (Пајо 2009, 73). Реч је, дакле, о добром исходу вере: „Да буде савршен Божији човек, спреман за свако добро дело“ (2 Тим 3, 17).

Много важних питања отвара се у вези са унутрашњом мисијом у нашој помесној Цркви, пре свега из разлога што својом територијалном распрострањеношћу надилази све географске границе и обједињује вернике на свим континентима. Само је важно рећи да је то мера саборности вере и верника, а не последица глобалистичких амбиција. Такође, оно што никако не би требало губити из вида јесу историјске чињенице и борбе за ослобођење народа од Отоманске империје,

балканске ратове, Први и Други светски рат, у којима је верни народ претрпео велика страдања и многе губитке. То захтева одговорно промишљање у циљу трезвенијег закључивања и преумеравања из злопамћења у помирење и праштање. То је преко потребан и веома тежак задатак, јер није мали број оних који себе сматрају „правим патриотама“ и не желе да прихвате дубљу комуникацију и осмишљено заједничење са другима. Опседнути су осветничком саможивошћу коју пројављују тако што сваки покушај дијалога са „онима са друге стране“ проглашавају за издају и мањак патриотизма, чак и недостатак вере. То је довело до стварања расколничких група које пројављују отворено непријатељство према онима који не желе да следе њихову ускогрудост. Такви су у својој мржњи према нашој помесној Цркви отишли даље од послератних комуниста. Разлози су им другачији а последице подједнако трагичне и остаје нам да будемо трпељиви као са онима који су говорили да су „раскрстили са религијом“ да би касније многи од њих принели плодове покајања, показујући искрено преумљење. Та чињеница даје нам довољно добрих разлога да чинимо све да им помогнемо како би успели да преумљењем превазиђу отуђење и врате се у Дом Оца.

Чињеница је да је комунизам својим паролашким „братством и јединством“ много тога обесмислио и произвео неповерење, али неумесно је пристрасно се бавити догађајима из претходних деценија. Много важније је препознати тескобу садашњих спорења унутар једног народа, између многих народа, све под плаштом вере и религијских система. Бесмислен је сваки даљи неопрез јер се оно најсветије за сваког човека и сваки народ обесмишљава различитим злоупотребама. Као да не желимо да разумемо сав трагизам верских ратова кроз које је прошла Европа у претходним вековима и као да нисмо свесни вишемилонских људских жртава у међусобном обрачуну европских хришћана. Посебно је важно разумети и чињеницу да поред хришћанства у савременој Европи и на овим нашим просторима постоје и многи други религијски системи. Нарочито је важно указати на чињеницу да ислам у Европи има све више верника и то не би требало да нас плаши већ би било боље да нас подстакне на већу одговорност, што не показују „борци за људска права и слободе“, који мисле да било шта могу постићи исмевањем и увредама. Због тога је потребно догађаје из Француске, Немачке и других држава промишљати са циљем да се зауставе сукоби и ускрати могућност екстремистима који траже повод за осветољубиве радње. Дакле, вређање верских осећања увек је светогрђе које покреће екстремизам оних који желе да живе своју веру слободно и без омаловажавања. На то у своје време указује апостол Павле опомињући да увредама можемо „ранити слабу савест других“ и „дати повод онима који траже повод“ и „учинити сметње јеванђељу“ (1 Кор 9, 12; 8, 9; 2 Кор 11, 12). То значи да би хришћани у свему овоме требало да буду присебни и пристожни, добронамерни и отворени, што је могуће само онда кад постоји спремност за међурелигијски дијалог.

Страхови појединаца да ће у сусрету са другим и другачијима изгубити било шта, посебно у делу вере, показује одсуство сигурног уверења, а то производи страхове од „издаје“ и покреће нагоне за показивањем лојалности до најекстремнијих

мисли, речи и поступака. То је претварање вере у идеологију и нације у божанство, што доводи до бесмисленог човекопоклонства. Притајени или пројављени екстремисти увек су жртве сопствене несигурности и као такви постају безлични припадници масе која функционише по систему парола, што обесмишљава живо предање. Они саможиво и себично предвиђају свим „папистима“ и „екуменистима“ пропаст и пакао. Понашају се као избацивачи из раја који претендују да буду господари пакла. Тај суноврат створио је и ствара многе бесмислице, а најочигледније су оне које сведоче ратни злочини током последњих сукоба на овим нашим просторима. Покушај да се било ко изговори поступцима других само је показатељ одсуства хришћанске свести и одустајања од Христа Који увек тражи да „вратимо нож у корице“ (Мт 26, 51–52). Важно је да постоји спремност код сваког одговорног појединца и просвећеног религијског система да покаже стварну добронамерност према свима, не чекајући да то било ко уради пре њих. Улога свештенослужитеља у свему овоме јесте да подстичу покајну динамику као предуслов за врлину праштања. Бесмислена је свака интересна релативизација недела која чине „наши“, што је приметно увек кад религијски национализам потисне добре токове вере под теретом сукоба.

### Благословена народност и саможиви национализам

Етнофилетизам и етноцентризам су јереси нашег доба које потресају нашу цркву. Упечатљиве су појаве „праведничке аргантности“. Шири се комплекс супериорности, заблуда о „невином“ Истоку и „трулом“ Западу. Као да се превиђа да је сад Исток на Западу а Запад на Истоку (Биговић 1993, 92).

Само онда кад пођемо од чињенице да је сваки народ од Бога призван у заједницу љубави моћи ћемо да изграђујемо смислене релације са свима. Нећемо се оптерећивати својом посебношћу и жељом да се истакнемо или наметнемо јер тако уместо самопревазилажења бирамо самоостварење. Мислимо да можемо све сами и да смо сами себи довољни, не знајући да тако Богу несвесно говоримо „не“, јер бирамо сукоб као меру односа. Ту су бесмислени изговори да смо жртве нечијег насиља и да то подразумева потребу да све постане сукоб до истребљења. Крајњи исходи тога увек су патернализа и сепаратизам, у којима се „сопствено увек дефинише према туђем – против суседа“ (Pavlović 2004, 219). Ово је трагична последица неспремности „великих“ да стварно служе „малима“, што је довело до стварања „култа рата као начина живота“ (Pavlović 2004, 188). Када пажљиво истражујемо историју српског народа и наше помесне Цркве, можемо видети да смо често сви били на „туђем послу“, посебно поједини свештенослужитељи. Наведимо само неке примере: поп Лука Лазаревић, Милан Смиљанић, Влада Зечевић, поп Ђујић

итд. То се не може рећи за проту Матију Ненадовића који је био уз свој народ на један другачији начин. Наравно, потребно је детаљније истраживање свега овде наведеног, што није могуће у раду мањег обима. Овде је намера била само да се укаже на велике препреке које су онемогућавале свештенослужитељима да током историје буду благовесници васкрсења. То је било скоро немогуће под теретом борбе за биолошки опстанак нације. На све ово јасно и тачно указују речи:

Да ли се у последњих неколико година код нас, из хтонских дубина активирао један крволочни пагански трибализам коме су националност и религија послужили као покриће, као маска? Да ли је тај пагански трибализам претворио национализам у шовинизам а религиозност у религијски фанатизам (Пајин 1993, 10)?

Ово питање истраживача крајем 20. века требало би да нас све покрене ка промишљању решења а не на беспуће неутемељених осуда на рачун других. Било је доста пропуста и то не треба превиђати, али остаје питање како и зашто су појединци пристајали на погрешне кораке? Неки су сами подлегли томе, неки су били приморани из више различитих разлога, али остаје питање кад и како је могуће све преусмерити тако да свештенослужење буде слободно од поменутих сувишности. Важно је да, имајући свест о себи и свом пореклу и припадности, знамо да је „национализам идеологија која почиње од учења о преимућству свога народа над другим народима, (...) индивидуалистички, антиперсоналистички модус свести“ (Борисов 1994, 1–3). Није реч, дакле, о самопорицању већ о уважавању другости других што је предуслов здраве и неоптерећене побожности. Важно је, такође, уместо тражења изговора због поступака других тражити нове начине сучељавања са собом како би комуникација са свима била леп сусрет а не продужен сукоб. Владета Јеротић пише: „Тешко је одрећи да је последње деценије 20. века на подручју Балкана, у бившој Југославији, као последица четрдесетогодишњег насилног потискивања вере и традиције провалила дивља агресивност паганског бића сва три народа која се празни у уништавајућем грађанском рату“ (Јеротић 2007, 20).

Показатељи силаска са пута јеванђелског свештенослужења на странпутице национализма и националног романтизма јасни су и у наше време. Ако пажљиво анализирамо проповеди и друге видове јавног оглашавања видећемо да појединцима више полази за руком бављење стратегијом одбране земље, иако имамо војску у којој војни свештеници не би требало да буду креатори стратегије ратовања већ покретачи храбрости која чува друге од себе и где је највећи подвиг љубави „положити живот свој за друге“ (Јн 15, 13), а не одузети другима живот. Сигурно је да је потребна брига за народ и државу, али без преузимања улоге коју већ имају државне институције. Улога свештенослужитеља требало би да буде увођење свих и свега у спасоносну стварност. Због тога је важно и потребно добро промислити све претходне историјске терете који су евидентне препреке осмишљеног свештенослужења. Дипломатију, унутрашњу и спољашњу политику нека воде изабрани народни представници, а свештенослужитељи би требало да

промишљају добре начине за стварање заједништва многих у љубави Божијој, без боготворења било чије функције и без сатанизације било кога због његових тренутних слабости. Само тако могуће је на „испражњеном јавном тргу“ рећи лековиту реч која преображава противнике у сатруднике. На то је лепо указао Монтескје речима: „Кад у држави има доста разога за мржњу, вера мора да прима много начина за помирење“ (цит. према: Cvitković 2005, 41).

Наравно, вера никако не би требало да буде „средство за психичко довођење човека у ред“ (Мандзаридис 2011, 12), али одговорност сваког верника, посебно свештенослужитеља, подразумева стално тражење добрих начина за превазилажење друштвених и међунационалних сукоба. Свака површност и једностраност сувишне су и не доприносе успеху већ све додатно усложњавају. Само онда кад сваки човек разуме да „није на земљи да би живео лагодно у стању изобиља него да би постао састваралац и делатељ савршенства“ (Мацукас 2005, 218), могуће је разумевање евхаристијске пуноће коју често наглашавамо као меру постојања. Да ли је и имамо или само живимо „живот у цитатима“ (Asman 2009, 43) – свако најбоље може сам себи да одговори. Одговорни свештенослужитељ требало би да о свему овоме размишља, не преузносећи се ако препозна да иде добрим путем него се трудећи да покрене доброту код других. То никако не би требало да буде наметање својих ставова јер тако се чини насиље а не сведочи истина. Ми који се поносимо својим хришћанским именом требало би да знамо да је насиље постојало „у традиционалним 'паганским' религијама у вези са политичким принципима владавине, али не у вези са питањем Бога“, тако да је у тим случајевима „насиље питање моћи а не истине“ (Asman 2009, 19). То сазнање требало би да нас покрене да трезвеније промишљамо све своје поступке и да се потрудимо да својом непромишљеношћу не заклањамо Бога људима око себе. Бог се не скрива ни од кога, али ако ми своју побожност сведемо на „играње жмурке“ са свима, онда свесно заклањамо и себи и другима видокруге времена и вечности.

### Одговорност свештенослужитеља

Пастирство је власт, али власт речи и уверавања. Цар приморава, свештеник уверава, цар делује наредбом, свештеник саветом. Заповеђено нам је да спасавамо људе кротошћу и уверавањем. (...) Судије застрашују, свештеници нека дају утеху. Властодршци прете, свештеници нека бодре. Бог је властодршце наоружао да застрашују дрзнике, а свештенике рукоположио да теше ожалашћене (цит. према: Флоровски 1997, 326–336).

Ове речи Светог Јована Златоуста јасно и недвосмислено говоре о узвишености свештенослужења које није сводиво на привилегован положај, него је осмиш-

љено састрадалном љубављу. Све је, дакле, усмерено ка радости спасења у стварности богодароване слободе која подразумева одговорност. Истина која се открива а не ауторитет који се намеће требало би да буде руководно начело у смисленом свештенослужењу. Тада богопознање и боговиђење креирају здраву побожност у којој је важно да свештенослужитељ буде „душелубив и трпељив, а не раздражљив“ тако што ће непрестано настојати да „има слуха за побуњеног човека и његову трагичну самоћу трудећи се да са њим води један отворен дијалог“ (Евдокимов 1997, 45). То је једини могући пут свештенослужења као сведочења васкрсења Христовог и нашег саваскрсавања са Њим и у Њему у радости и стварности „новог човека“, „новог неба“ и „нове земље“ (2 Кор 5, 17; 2 Пт 3, 13). Ако је на овај начин осмишљена вера све несугласице и нетрпељивости међу појединцима и колективитетима постају пролазне епизоде које не би требало да буду терети већ лоши примери. Сваки искрени верник требало би да зна да „нико нема право да оштети неку особу или њена грађанска права зато што она припада другој цркви или вери. (...) Не смемо се задовољити уским узусима голе правде; морају јој се додати милосрђе, добротинство и широкогрудост“ (Лок 2015, 22). Нажалост, увек постоје појединци који не могу да разумеју узвишеност покајања и лепоту праштања, па несвесно (често и свесно) оптерећују себе и све око себе различитим бесмислицама које се заснивају на злопамћењу и злурадости. То пројављују неодговорни појединци који прете „вечним мукама“ свим својим неистомишљеницима, замишљајући да ће њихово „уживање“ бити у гледању како се други муче. То је опасно иживљавање и над другима и над собом. Због тога имамо реакцију и приговор на рачун неостварених верника од стране оних који су изван вере: „Догма о будућем животу спречава људе да се позабаве питањем своје праве среће, да мисле на усавршавање својих установа, свог морала, своје науке“ (Нолбах 1950, 271). Берђајев је писао: „Хришћани који су се у животу служили насиљем, подлошћу и осветом (...) неретко се заклањајући иза Христовог имена – никад нису испуњавали Христове заповести. (...) Та чињеница показује да су били заслепљени страшћу, да њихова природа није била просвећена“ (Берђајев 2013, 15).

Знајући све ово, просвећени свештенослужитељи требало би да покажу трезвену мудрост у опхођењу са свима, трудећи се да вернике покрећу из незнања осветољубивости у незлопамтиво праштање. То ће бити много једноставније кад на прави начин разумемо оно што говори апостол Павле, који је успео да превазиђе све тескобе религијског фанатизма и достигне пуноћу богопознања и здравог човекољубља. Он као просвећен и одговоран свештенослужитељ саветује: „Будите у нади радосни, у невољи трпељиви (...). Никома не узвраћајте зло за зло (...). Ако је могуће колико до вас стоји имајте мир са свима људима (...). Не чините освету (...). Не дај да те зло победи, него победи зло добрим“ (Рим 12, 12–21).

Ове речи одговорног свештенослужитеља требало би да буду путоказ сваком трезвеноумном свештенослужитељу, јер покрећу кротост и неустрашивост у свим настојањима да се многи покрену ка доброти и бољитку. То подразумева

активно учешће у свим друштвеним догађајима уз стварну спремност на истрајно служење бољитку свих и свега. На то указују Одлуке Светог и Великог Сабора Православне Цркве који је одржан на Криту 2016. године. Посебно је важно истаћи делове из 6. одељка под насловом *Црква њред глобализмом, екстремним појавама насиља и миграцијама*, где између осталог пише:

Насупрот будождеру безличне хомогенизације, стављеном у погон кроз процес глобализације, али и крајностима етнофилетизма, Православна Црква предлаже заштиту идентитета свих народа и јачање њихове самосвојности. (...) Црква се не меша у политику у уском значењу тог термина. (...) Реч Цркве увек је била препознатљива и трајно ће остати дужно залагање за човека. (...) Помесне Православне Цркве су данас позване да изграде нови конструктивни однос са секуларном правном државом у новим оквирима међународних односа, у складу са библијском поруком: „Подајте ћесару ћесарево и Богу Божије“ (Мт 22, 21). (...) Данас доживљавамо замах патолошких појава насиља у Божије име. Експлозије фундаментализма у крилу неких религија воде у опасност да преовлада гледиште да фундаментализам припада суштини религијског феномена. Истина је, међутим, другачија: фундаментализам као „ревност за Бога, али не по разуму“ (Рим 10, 2), *њредставља израз нездраве религиозности* (...) Црква се бори да на земљи што осетније завлада „мир одозго“, мир Божији. Истински мир се не постиже силом оружја већ само љубављу која „не тражи своје“ (1 Кор 13, 5). Уље вере треба користити за ублажавање болова од старих рана и за њихово исцељивање код других људи, а не за распламсавање нових пожара мржње (*Одлуке Светиој и Великој Сабора Православне Цркве 2016*, 48–51).

У наведеним речима јасно се виде добре смернице за спољашњу мисију са тачним одређењем сведочења мира свету и човеку. Такође, недвосмислено се истиче потреба одговорног служења и указује на сувишност бављења оним што је одговорност других. То је благословено и спасоносно присуство у свету са пуном спремношћу да се допринесе стварном помирењу међу људима. Национални романтизми и конфесионалне ускогрудости велике су препреке јер спречавају стварање црквене пуноће вере у самој заједници и мирољубиве коегзистенције са другима и другачијима. Само онда кад се препозна и превазиђе опасност презимања улоге од других под теретом потребе за доминацијом могуће је имати здраву ревност вере и пројавити несечичну љубав која „дуго трпи, благотворна је“ (1 Кор 13, 4). Да би се то постигло потребно је победити безнађе које обузима савременог човека, о чему сликовито говоре следеће речи:

У времену у коме живимо човек се свикао да себе види као сужња осуђеног, од неког непознатог деспота, на робовање чије је време неодређено (...) Човек се осећа баченим у свет, баченим у ринг око кога постоји трансцендентна



сила, према њему непријатељски расположена, коју он не уме да умилостави. Његов вапај док му прилази гладијатор не достиже даље од ивице трибина које окружују ринг (Јевтић 1990, 247).

Ово је добра илустрација човека данашњице који, уместо да тражи и нађе Бога у себи и око себе, лута између испаштања и умилоствивљења. На том беспућу, у страху да не буде оптужен за „издају“, он бира мржњу према свим неистомишљеницима, умишљајући да тако „Богу служи“ (Јн 16, 2). То је веома очигледно у многим примерима из ратних сукоба током прошлог века. Размислимо само шта се догодило са гомилом људи из антиконкордашких протеста и литија за само неколико година? Где су нестали после 1945? Сигурно је да нису сви изгинули, и тачно је да су се подредили новој идеологији, што је недвосмислен показатељ „сигурности“ њиховог и старог и новог уверења. Неугасиви нагон за осветом промовисали су у голооточким догађањима, а све то је деведесетих година добило и религијске тонове, што је резултирало многим насилним радњама. Одјек таквог религијског малоумља приметан је и присутан до данашњих дана, и то је чињеница коју никако не би требало превиђати, јер смо у супротном сви угрожени незнањем и незнањем. Због тога би било важно промислити о следећим речима:

Два су велика искушења послата хришћанском делу човечанства – искушење прогањања и искушење славе. Прво искушење хришћани су издржали и дали примере мученика и хероја; хришћани су се показали непоколебљивим. (...) Када се император Константин приклонио Крсту (...) – отпочео је дуготрајни период искушења славе. А то искушење хришћани нису поднели тако успешно. Хришћани су се често сами претварали од гоњених у гониче јер су подлегли жељи да владају читавим светом. (...) И још једанпут био је распет Христос од оних који су себе називали Његовим слугама на земљи, не разумевајући каквога су духа (Берђајев 2013, 29–30).

Само онда кад свако размисли о овим речима са пуном одговорношћу могуће је из самооптужби или самооправдања достићи пуноћу стварног преумљења. Ту нема места површним прозивкама било кога због било чега; много бољи избор је препознавање сопствених несигурности с циљем остварења пуноће живота у вери. Одговорно свештенослужење у свему овоме требало би да се пројављује као стална и стварна сигурност, што подразумева да би требало да имамо „тајну вере у чистој савести“ (1 Тим 3, 9). Даље, потребно је бити „постојан у срцу (...) имати власт над својом вољом“ (1 Кор 7, 37), што подразумева истрајност и непоколебљивост, а не давно донету одлуку која се само саопштава другима. Реч је, дакле, о непрестаном самопревазилажењу у благодатно-подвижничком остварењу у богочовечанској пуноћи вере. Тада се може говорити о христоликом и крстоносном свештенослужењу где је спасење примарна одредница, а богољубиво човекољубље једини прави алат у делу. То

није никакав надреализам него је тражење и налажење ваљаних одговора на животна питања, без наметања било чије самовоље. Због свега овога важно је и потребно да се свештенослужење ослободи од сваке сувишности наметања и уопштавања што значи да „нисмо господари вере него помагачи радости“ (2 Кор 1, 24). Дакле, сваки привид и све површности доводе до многих тескоба и због тога је неопходно изграђивати системе трпељивости, увиђавности и добронамерне прилагодљивости са једном једином жељом „да се сви људи спасу и дођу до познања истине“ (1 Тим 2, 4). Наравно, увек треба бити спреман на отпор појединаца које никако не би требало због тога проглашавати непријатељима против којих је све допуштено. Смисленије је доживљавати их онако како их Бог види и жели. Тако увек остаје места за покајање и праштање. Ако Бог не показује нестрпљење, и то не због равнодушности према било коме већ због уважавања слободе, зашто бисмо ми били агресивни? Када све ово промислимо и осмислимо разумећемо да исправним језиком живе вере говоримо само онда кад сведочимо покајање и праштање.

### Токови праштања и помирења

Можда побеђујете, али се не развијате, а развој је најважнији облик побеђивања (Piterson 2018, 112).

Слабо бране веру који због ње убијају (Hrgić 2005, 175).

Ратови у свим историјским раздобљима трагична су последица неспоразума појединаца и колективитета, а притом остаје отворено питање зашто човек никако не жели да разуме да у рату сви губимо. Нема победника, без обзира на све комеморације и велике приче, што је посебно било приметно и присутно на нашим просторима у другој половини 20. века, када је мирис барута био пожељнији од мириса тамјана. Грађански рат током деведесетих година био је очајнички хероизам у коме су сви показали најтамније стране својих личности и заједница. То сазнање требало би да покрене нашу теолошку одговорност тако што ћемо историчарима оставити да истражују догађаје, другима да пребројавају жртве и траже нестале. Наш примарни задатак требало би да буде тражење добрих принципа одговорног суживота без предрасуда, са пуном спремношћу да прошлост разумемо онако како мислимо да је најбоље, али уз стварну одговорност да креирамо бољу заједничку будућност. Језик насиља требало би да буде замењен језиком здравог човекољубља и само тако могуће је превазићи површности у мишљењу и поступању. Неоспорна је чињеница да се и у самој Библији „више од шесто пута говори о народима и појединцима који се нападају, убијају и истребљују“ (Vidović 2006, 91). То је наратив старозаветне историје који неки разумеју не као стварне историјске догађаје него их сматрају „сагама и легендама у којима једно друштво конструише себе у прошлости“

(Asman 2009, 16). То и нас може довести до сличног закључка ако пођемо од једног новозаветног догађаја у вези са самарјанским селом чији мештани нису желели да покажу гостопримство Христу и апостолима. Јаков и Јован су реаговали предлогом да село буде спаљено, позивајући се на старозаветни пример освете пророка Илије. Христос, без превише полемике, превазилазећи принципе напада и одбране, јасно казује: „Не знате каквог сте ви духа. Јер Син Човечији не дође да погуби душе људске него да их спасе“ (Лк 9, 54–56).

Из овог примера, као и многих других, јасно можемо да закључимо на који начин Христос „испуњава“ – надограђује Закон и Пророке (Мт 5, 19). То чини тако што у први план ставља љубав према свима, посебно према непријатељима (Мт 5, 43–46). Такође, опомиње нас на опасност свођења свега само на породичне односе (Мт 10, 37), позивајући нас да не останемо у уским оквирима родбинских веза и племенских односа. Важно је све ово исправно разумети, јер само тако постајемо слободни од свих видова ускогрудости. Када промишљамо догађаје на нашим просторима, добро би било да у први план свих својих позитивних активности ставимо следеће речи: „Да је у Југославији било хришћанске солидарности, комунистичко угњетавање било би много теже остварити“ (Merđjanove, Brodeuer 2014, 65).

Сигурно је да не би требало да нас овај став враћа уназад већ да нас покреће напред у нова и боља постигнућа. Тада ћемо се одговорно ослобађати потребе за „демонизацијом непријатеља“ (Abazović 2010, 17) и лоших порива из скорије прошлости, који су се сводили на сукобе до истребљења. На тај начин, морамо јасно и јавно признати да смо сви пројавили *религијску малолетност* која „највише обешчашћује“ (Kant 2004, 17). Тада неће бити могуће да и даље дело вере буде „уцењено политичким капиталом моћи и утицаја“ (Vrcan 2001, 51). Последице ових и сличних пропуста и промашаја познате су одавно и зато би било добро промишљати „еклисиологију служења спасењу света и човека“ коју осликава апостол Павле спремношћу да из спасоносне добронамерности „буде свима све (...) не тражећи своју корист него многих, да се спасу“ (1 Кор 9, 22; 10, 33). Тада покрећемо „понизни дијалог као први облик евангелизације и религијске одговорности (...) што нам помаже да нађемо блаже и отвореније ставове према људима другачијих уверења“ (Woltfeich 2000, 127). Ово је стварна неопходност у промишљању начина помирења међу народима и верским заједницама на нашим просторима. Све би били много лакше ако би свако препознао и прихватио своју улогу, не пристајући на стереотипе и предрасуде. Што пре се одредимо за креирање нове и боље стварности. На то указују речи: „Обнављајући последице последица ми затварамо путеве ка познању узрока (...) Савремено друштво препуно је противуречности и мана које друштвени механизми обмане производе у врлине, више не тежи напретку већ опстанку“ (Џокић 2011, 115).

Важно је да не пристанемо на позицију бесплодних критичара друштвених релација и да се потрудимо да допринесемо бољитку у којем оптимизам надјачава песимизам. Тада је примарна одредница напредак а не борба за опста-

нак. Допринос свештенослужитеља требало би да буде у томе што ће у пуноћи богочовечанског реализма покретати токове помирења и праштања, трудећи се да охрабри савременог човека да праштање разуме као храброст а не као слабост.

Добро би било промислити о предложеним начинима комуникације са онима који се суочавају са трагичним последицама рата, носећи у себи многе тескобе, туге и зловоље. Предложени принцип троугла „дијагноза–прогноза–терапија“, уз настојање да свако препозна „своју снагу и слабости“ (Galtung 2009, 13), може се применити под условом да се не превиђају животне чињенице и да се реални људи и догађаји не свде на бројке и догађаје који су оптерећени многим недореченостима. Ако бисмо ми као свештенослужитељи успели да покренемо добре потенцијале исповедне праксе, сигурно је да би исходи били позитивни, не само у контексту црквеног живота већ и у сфери шире друштвености. То захтева отворен приступ свима и свему тако што се у први план ставља могућност да слободна личност донесе нове одлуке а не да призна грех и чека казну. Само тада могуће је говорити о нашем стварном доприносу да дође до „корените реинтеграције света“ (Kristeva 2010, 138). Ако бисмо сви заједно пронашли довољно мотива за преумљење, свако у себи и једни у другима, сигурно је да би дошло до искреније комуникације међу људима. Битан предуслов је лични преображај свакога појединца и ту је одговорност свештенослужитеља садржана у охрабривању верника да се суоче са свим својим манама и врлинама, све у жељи да створе боље међуљудске односе. Тада се јасно види да је свако затварање у уске оквири порекла и припадности бесмислено и дубоко нецрквено. На то указују речи:

Кад национални принципи потисну духовне или чак учине да они нестану, тада је реч о кретању уназад према етноцентризму, тачније према идолопоклонству. Основно обележје верних тада није заједница у Христу него национална посебност, или још горе национализам изражен као супротстављање и непријатељство. У сваком случају, стављање у први план националних или расних разлика у Цркви јесте неприродно стање које је у супротности са њеним духом и карактером (Мандзаридис 2005, 67).

Дакле, ако је помирење наш мотив а покајање и праштање избор, онда се опредељујемо да идемо напред и слободни смо од ретрофлексije или хода уназад. То није негирање прошлости и традиције него је креативно сагледавање прошлости, садашњости и будућности у стварности и сигурности живе вере. Чињеница да неко други то не прихвата и не жели да одустане од зловоље никако не би требало да нас обесхрабри за радост покајања и обесмисли добре токове помирења. Ако знамо и разумемо јеванђелски императив „истрпети до краја“ (Мт 10, 22) онда смо изнад свих дилема јер нам је јасно да само стварном добротом можемо победити сваку злонамерност и сва злодела. Тада нам је јасно да нисмо „издајници“ вере и народа ако не мрзимо оне који су чинили или чине злодела, али ако

мрзимо било кога – онда стварно јесмо издајници љубави Божије. То је тешко разумети све док судимо и осуђујемо по људској правичности, али кад успемо да достигнемо дубине и висине богољубивог човекољубља, тада стичемо сигурност вере. Тада стварно у свему напредујемо, али то није никаква умишљеност него је стварност и због тога је неопходно да то пројављујемо конкретним поступцима. Тако нећемо бити терет било коме, ни сами себи ни једни другима, него ћемо као одговорни људи изграђивати своју заједницу вере, имајући разумевање и поштовање према свима. Када овако опредељени отворимо било коју расправу, па и оне најтеже, резултати ће увек бити добри. Зато је важно да се свако оствари на прави начин у својој заједници како би могао да уважава друге људе и друге заједнице. Свако ће тада бити то што јесте и моћи ћемо да негујемо културу суживота без обзира на све различитости.

Примарни задатак свештенослужитеља јесте да све лоше расправе преумерава из бесмислених сукоба у добронамерне полемике без икакве зловоље, са јасним нагласком на помирењу и праштању. Врло важно је истицати добре и поучне примере из живота, баш као што Христос својим разговором са женом Самарјанком (Јн 4, 5–42) и причом о милостивом Самарјанину (Лк 10, 25–37) даје пример и путоказ надилажења националне ускогрудости. Такође, читањем књиге пророка Јоне можемо извести одређене закључке о опасности од националистичке суровости којом сами себи много тога украђујемо. Све у свему, потребно је доста тразвености у опхођењу са сваком човеком, јер свако неодговорно свођење било кога на пасивног припадника показатељ је неспремности за спасоносну доброту. Због тога је важно стално преиспитивање себе и сопственог призивања за дело сведочења васкрсења и спасења.

## Библиографија

### Ћирилична

Берђајев, Н. (2013). *О савршенствѹ хришћанствѹ и несавршенствѹ хришћана*. Београд: Хришћанска мисао.

Биговић, Р. (1993). „Православље и верска толеранција“, у *Култура* (1993). Београд: Завод за изучавање културног развитака, стр. 91–92, 117–124.

Борисов, В. (1994). *Личност и национална свесћ*. Београд: Хришћанска мисао.

Евдокимов, П. (1997). „Луда“ љубав Божија. Хиландар.

Зизиулас, Ј. (2001). *Заједница и другост*. Пожаревац: Саборност.

Јевтић, А. (1990). *Духовност љ православља*. Београд: Логос.

Јеротић, В. (2007). *Вера и нација*. Београд: Арс либри.

Лок, Џ. (2015). *Писмо о толеранцији*. Београд: Службени гласник.

Мандзаридис, Г. (2005). *Социологија хришћанства*. Београд: Хришћански културни центар.

Мандзаридис, Г. (2011). *Глобализација и универзалности*. Београд: Службени гласник.

Маџукас, Н. (2005). *Проблем зла*. Крагујевац: Каленић.

*Одлуке Светиої и Великої Сабора Православне Цркве* (2016). Београд – Цетиње: Светигора.

Пајо, Ж. (2009). *Вештина бићи човек*. Београд: Хришћанска мисао.

Пајин, Д. (1993). *Православље данас. Шта нам православље нуди данас?* Ниш: Градина.

Флоровски, Г. (1997). *Источни оци четвртої века*. Хиландар.

### Латинична

Abazović, D. (2010). *Religija u tranziciji*. Sarajevo: Rabić.

Asman, J. (2009). *Monoteizam i jezik nasilja*. Beograd: Karpos.

Cvitković, I. (2005). *Sociološki pogled na naciju i religiju*. Sarajevo: DES.

Cvitković, I. (2007). *Socijalna naučavanja u religijama*. Sarajevo: DES.

Džokić, Z. (2011). *Replikanti i društvo*. Beograd: Službeni glasnik.

Galtung, J. (2009). *Mirnim sredstvima do mira*. Beograd: Službeni glasnik.

Holbah, P. (1950). *Razgoličeno hrišćanstvo*. Sarajevo: Svjetlost.

Hrgić, Lj. (2005). *Životni krug – dnevnik*. Sarajevo: Svjetlo riječi.

Kant, I. (2000). *Političko-pravni spisi*. Zagreb: Politička kultura.

Kristeva, J. (2010). *Neverovatna potreba da verujemo*. Beograd: Službeni glasnik.

Merdjanova, I., Brodeur, P. (2014). *Religija kao pokretač razgovora*. Sarajevo: Centar za napredne studije.

Pavlović, V. (2004). *Civilno društvo i demokratija*. Beograd: Politeia.

Piterson, Dž. (2018). *12 pravila za život – protivotrov za kaos*. Beograd: Harmonija.

Vidović, M. (2006). „Nasilje nad ženom u Bibliji“, u: Vuleta, B. (urednik) *Nasilje nad ženama. Teološko-pastoralni izazov*. Split: Franjevački institut za kulturu mira, str. 98–158.

Vrcan, S. (2001). *Vjera u vrtlozima tranzicije*. Split: Dalamatinska akcija.

Wolfteich, C. (2000). „Američki eksperiment: Religija i sloboda, rimokatolici i vizija Johna Courtneya“, u: *Forum Bosnaei*, br. 9–10. Sarajevo: Međunarodni forum Bosna, str. 105–130.

## Religious Nationalism as Temptation in Contemporary Pastoral Practice

**Summary:** Ethnophyletism (religious nationalism) is a real temptation in contemporary pastoral practice, but it should not lead to denial of nationhood. It is, however, a danger of collective egoism that stands on shaky basis of origin and belonging, which significantly slows down the creation of God-like personhood and community. It is also necessary to differentiate between ecclesial catholicity and ethnic associations. If we succeed to change ourselves by the means of self-criticism, then we will be able to make things better in the world. We will become engaged and understanding people, thus realizing Biblical imperative of serving everyone (Matthew 20: 26–27).

**Key words:** Church, nationhood, mission, catholicity, associating.